

SİVASLI HİKÂYESİ AHMET BOZKURT VE " MEHMET İLE NİGÂR HİKÂYESİ "

Yrd.Doç.Dr. Doğan KAYA

Türk Halk Edebiyatının sözlü mahsullerinden olan halk hikâyeleri, yüzyıllar boyunca Türk insanını hem eğitmiş, eğlendirmiş hem de bilgiye kavuşturmuştur. Genellikle Âşıklar tarafından uzun gecelerde anlatılan hikâyeleri dinleyenler, bir yandan eğlenirken, bir yandan da kendilerini hikâyeye kaptırarak, kahramanla beraber olur, çileyi beraber çeker, mutluluğu birlikte tadarlar. Aşk, cengaverlik, dostluk, yardımlaşma, sabır, tahammül gibi pek çok konuda, kendi karakteristik yapısından ve düşünce âleminde izler bulurlar. Buarada, halk kültürü ve edebiyatı potasında pişerek olgunlaşır, kişiliğini tazandırır.

Ülkemizde, Erzurum, Kars gibi yörelerimizde, hikâye anlatma geleneği hâlâ canlı olarak yaşatılmaktadır. Bu durum, son birkaç yıla kadar Sivas'ta da devam ediyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ağa Dayı'nın sürdürdüğü gelenek, Delikkayalı Âşık Ahmet'e kadar gelmiştir. Yaklaşık on üç yıldır bu konuda araştırmalar yapıyorum; elde ettiğim sonuç, Sivas'ın kazalarında ve köylerinde, hikâye anlatma geleneğinin tamamen kalkmış olduğudur. Bazı yerleşim bölgelerinde tek tük hikâye ve masal bilenler ve anlatanlar da, geleneği devan ettirmemektedirler. Biraz önce sözünü ettiğim ve sizlere tanıtmaya çalışacağım, Mahmut ile Nigâr hikâyesini derlediğimiz Âşık Ahmet de, on, on bir yıl önce, bu geleneği sürdürmemiş, bırakmıştır.

Âşık Ahmet Bozkurt, 1926'da Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Delikkaya (Yeni adı Bakırcıoğlu) köyünde doğmuştur. Ailesi H. 1293 (1877-1878)'te Buyburt'un Kara mahallesinden Sivas'a gelmiştir. Arap ve Latin alfabesini kendi kendine öğrenen Âşık Ahmet, Mahmut ile Nigâr hikâyesini ilk defa "İmamın Kızı" diye bilinen anneannesi Fadime'den dinlemiştir. Gençliğinde Faruk Rıza Güllüoğlu'nun yazdığı "Yaralı Mahmut ile Nigâr" kitabında da okuyan Âşık Ahmet, zamanla hikâyenin bünyesinde değişiklikler yapmış; gerek nesir kısmında, gerekse mısra ve dörtlüklerde gördüğümüz bu değişikliklerle, hikâyeye yeni bir hüviyet kazandırmıştır.

1973-1974 yıllarına kadar Sivas ve Yıldızeli'nin köylerinde hikâyecilik geleneğini sürdüren ve hâlâ sağ olan Âşık Ahmet'in anlattığı hikâyeler şunlardır: Mahmut ile Nigâr, Mahmut ile Elif, Lâtif Şah, Şah İsmâil, Emrah ile Selvi, Sitemkâr ile Gül, Mahmut ile Mahbub, Seyfölmülük.

Âşık Ahmet, hikâyelerden kimini (Sitemkâr ile Gül) dört saate, kimini (Emrah ile Selvi) de 9-10 saate anlatmaktadır. Ahmet ile Nigâr hikâyesini de 5,5 saate anlatmaktadır. Elliyeye yakın şiiri olan Âşık Ahmet, Sivas ve civarında asıl şöhretini,

anlattığı hikâyelerle sağlamıştır. Hikâyelerden bazıılarını (Şah İsmail, Seyfölmülük, Emrah ile Selvi) anneannesinden öğrenmiştir. Ona da babası Molla Ahmet öğretmiştir.

Mahmut ile Nigâr, mensur ve manzum kısımlardan oluşan bir hikâyedir.

Halk hikâyeleri, sözlü gelenekte, Âşıklar ve hikâye anlatıcıları tarafından yaşatılır. Hikâyeci Âşık, hikâyeyi, dinleyicilere, geleneğe bağlı kalarak anlatır. Sazı ile önce fasıl yapar, daha sonra divanî, technis, tekerleme-türkü, koşma, semaî ve destan okur, dinleyenlere muamma sorar. Ancak Âşık Ahmet saz çalamadığı için bunlara yer verememektedir. Fakat anlattığı bazı hikâyelerden önce, mizaha kaçan döşemeler söylemektedir.

Âşık Ahmet, Mahmut ile Nigâr hikâyesini, ifâdeye canlılık ve akıcılık veren görülen geçmiş zaman sıgası ile anlatmıştır. Dil halkın kullandığı Türkçedir. Ancak, bazı kalıplaşmış sözler ve manzum kısımlarda kullanılan kelimeler, bunun dışındadır.

Hikâyeci, zaman zaman; " Biz haberi verek Mahmut'tan", "Aldı bakalım, orda ne dedi?", "Aldı Mahmut", "Aldı Nigâr" gibi geçiş formellerine; üç, yedi, kırk gibi sayılara; "Eli dilenmeli, evi dolanmalı", "Öz ağlamazsa, göz ağlamaz", "Yığıldın sözü, demirin kertiğidir" gibi atasözlerine; "Kör kömüştün kapçuğa daldığı gibi", "Karslı kayışı gibi, yerli yufkası gibi, bildircin balası gibi", "Yerde yaralı kuş gibi yedi kere çırpındılar" şeklinde halkın malî sözlere mürâcaat ederek anlatımına güç kazandırmıştır.

Bilindiği gibi halk hikâyelerinin anlatımı genellikle bir kaç gece sürer. Hikâyeci hikâyeyi uygun bir yerinde keser. Fakat bunu yaparken gayet ustaca davranır. Meselâ, Âşık Ahmet, vaktin geçtiğini ileri sürerek, hikâyesine şu deyişle ara vermektedir:

**Bir sigara verin keççiler
Tütenin zamanı geldi
Herkes kendi hânesine
Gitmenin zamanı geldi**

**Çağıl çağıl çağlar gözler
Ciğerim ateşe közler
Yengelerim sizi gözler
Gitmenin zamanı geldi**

**AHMED'im zihnim bulandı
Yârelerim pek sulandı
Uykular fır fır dolandı
Yatmanın zamanı geldi**

Âşık Ahmet, hikâyesindeki manzum parçaların her birini değişik ezgi ile söylemiştir.

Mahmut ile Nigâr hikâyesindeki ezipot ve motiflerin pek çoğunu, diğer hikâyelerde de görürüz. Hikâyenin temelini oluşturan kahramanın doğumu, memleketi, adının konulması, Âşık olma, sevgililerin karşılaşması, araya giren engeller ve çekilen çileler gibi epizotlar, bu hikâyede de vardır.

Mahmut ile Nigâr hikâyesi üzerindeki çalışmalar yok denecek kadar azdır. Hikâyeden bizleri ilk haberdar eden de Pertev Naili Boratav'dır. Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği (1) adlı eserin muhtelif yerlerinde Han Mahmut ve

Mirze-i Mahmut hikâyesi, F. Çelik (Prof. Dr. Fahrettin Kızıoğlu) tarafından Dursun Kılıç (Ceylan)'tan derlenmiştir.

Araştırmamızı sürdürürken, Mirze-i Mahmut hikâyesini anlatan Cevlanîye çiraklığı yapmış olan Karslı Üzeyir Pünhanî'nin de bu hikâyeyi bildiğini öğrendik(2). Hikâyeyi derlemek için Kars'a gittiğimizde, Aşık Üzeyir, hikâyeyi yıllardır anlatmadığını, hikâyenin kahramanları ve olayın geçtiği yerler dışında bildiklerinin çoğunu unuttuğunu söyledi.

Bu sebeple, hikâyenin Kars Varyantı olabileceği ümidini kaybetmiş olduk. Bunun dışındaki hikâyenin dört varyantını tespit etmiş bulunmaktayız : Sivas, Azerbaycan, Osmâniye ve Faruk Rıza Guloğlu varyantları.

Azerbaycan Varyantı'nı, Azerbaycan Mehebbet Destanları (3) adlı kitaptan aldık. eser, bir komisyon tarafından yazılmıştır. Metinlerin yazısı Kiril alfabesi ile dir. 492 sayfa olan bu kitapta, Önsözden sonra oniki hikâyenin metni bulunmaktadır. İncelediğimiz varyant, bu eserde "Gul Mahmut" adıyla kayıtlıdır. Hacim İtibarıyla pek geniş olmayan bu hikâyede, ağız özelliklerine bağlı kalınmıştır.

Osmâniye Varyantı, M.Nuri Mingan'ın mezuniyet tezinde bulunmaktadır. Metinde kısmen ağız özelliklerine uyulmuştur. Hikâyenin adı "Han Mahmut Hikâyesi" dir. Hikâyeyi anlatan Yaşar Soylu hakkında bilgi verilmemiştir (4).

Faruk Rıza Guloğlu Varyantı ise, 1943 yılında basılmış, "Yaralı Mahmut ile Nigâr" adlı bir kitaptır. Eserde, hikâyenin kimden derlendiği veya hangi kaynaktan alındığına dair bilgi yoktur. Yazarın kullandığı dil ve üslup, bir halk hikâyecisinin dilinden ve üslubundan farklı olup, orijinalitesi bozulmuştur. Yazar, hikâyeyi masal unsurlarından arındırarak kaleme almıştır. Eserde, dokuz resim bulunmaktadır (5).

Mahmut ile Nigâr hikâyesi, kahramanları hayalî ve konusu aşk olan bir hikâyedir.

Halk hikâyelerinin teşekkülünde etkili olan, bazı unsurlar vardır. Bunlar; çevrenin etkisi, hikâyenin ihtiyaçları, hikâyecilik geleneği ile ilk musannifin kaabiliyeti ve bilgisidir. Mahmut ile Nigâr Hikâyesinde çevresinin etkisi yoktur. Ancak, hikâyenin ihtiyacı olan epizotlar ve motifler, hikâyeye girmiştir. Bunun yanında formeller ve zıtlıklar (zâlim baba, inkılam hırsında olan rakip Aşıklar, iyiliksever yaşlı akraba, iyi ve kötü kalpli kişiler...) gibi gelenekle ilgili unsurlar mevcuttur.

Hikâyenin teşekkülünde; musannifin tasarıyan hikâyeyi şiirlerle tamamlaması ve bazı masal unsurlarını katması rol oynamıştır. Bütün bunlar bizi, Mahmut ile Nigâr hikâyesinin bir musannif tarafından tasnif edilmiş olabileceği düşüncesine götürmektedir. Nitekim, 6.X.1986 günü Mirze-i Mahmut hikâyesini derlemek için Kars'a gittiğimizde görüştüğümüz Aşık Şeref Taşlıova, bu hikâyeyi Dikmelâşlı Dede Kasım'ın tasnif ettiğini söyledi.

Mahmut ile Nigâr, bir başka deyişle Mirze-i Mahmut hikâyesini, hakikaten Dede Kasım mı tasnif etmiştir? Herhalde bunun, yeni bilgiler ediliinceye kadar doğruluğunun ihtiyatla karşılamamız gerekiyor. Hikâyenin sözlü olarak Dede Kasım'dan tespit edilmemesi ve önceleri hiç bir yerde yayımlanmaması bizi tereddütlere götürmekte ve Dede Kasım tarafından tasnif edilmediğinin doğruluğu hususunda kuşkuya düşürmektedir.

Mirze-i Mahmut hikâyesi üzerinde birtakım tespitleri olan Pertev Naili Boratav, çalışmalarını DTCF Folklor Arşivi'ndeki metin ve daha önce yayımlanmış metinler üzerinde

yapmıştır. Boratav, Halk Hikâyeleri ve Hikâyeciliği adlı eserinde, Mirze-i Mahmut hikâyesinin teşekkül tarifi hakkında hüküm yürütürken, bazı ipuçlarını değerlendirerek, hikâyenin ortaya çıkışını XVII. yüzyıla kadar götürmektedir (6).

Hikâyenin, Anadolu'nun pek çok yöresinde anlatıldığını tahmin etmekteyiz. Bu bakımdan, zaman içinde hikâyenin anlatıldığı bölgeye ait, dil, folklor ve edebiyat gibi bazı özellikleri kazanması tabii karşılamak gerekir. Nitekim Mahmut ile Nigâr hikâyesinin Osmâniye Varyantı'nda Karacaoğlan'ı ve her ne kadar sevgili olarak gözükmüyorsa da Akçakız'ı görürüz. Halbuki Sivas ve Faruk Rıza Guloğlu Varyantı'nda bu tipler yoktur. Karacaoğlan, Azerbaycan Varyantı'nda da karşımıza çıkmaktadır. Mahmut ile Nigâr hikâyesi, Doğu Anadolu hikâye özelliklerini taşıyan ve geniş bir sahaya, özellikle Doğu ve Güney Anadolu bölgelerine yayılmış bir hikâyedir.

Aşık Ahmet'ten derlediğimiz Sivas Varyantı'ndaki şiirler ve bu şiirlerdeki dörtlükler, diğer varyantlardakine nazaran sayıca fazladır. Ne var ki, öteki varyantlar bir araya getirildiğinde, Sivas Varyantı'nda yer almayan şiirler veya eksik dörtlükler görülür.

Hikâyenin özeti :

Mahmut, Gençkahraman şehri hükümdarının oğlu, Nigâr da, Mısır paşası Esat Paşa'nın kızıdır. Bir dervişin verdiği elma sayesinde dünyaya gelen Mahmut, çocukluğunda bir hocanın yanında ders görür. Gençliğinde, rüyasında pirlerin verdiği badeyi içerek, Nigâra Aşık olur. Bu arada babası vefat eder. Servetini dalkavuklara kaptıran Mahmut, fakir düşer, Nigâr'ı bulmak için evden kaçar. Yolda, kendisiyle birlikte doğan, yıllardır görmediği kardeşi Kamber ile karşılaşır, Nigâr'ı birlikte ararlar. Yedi yıl aramadan sonra Mısır'a gelirler. Orada Esat Paşa'nın kırk aşığı ile karşılaşır onları mat ederler. Bunun üzerine Paşa, diğerlerini kovup, ikisini yanına Aşık olarak alır. Mahmut'un kızına sevdalı olduğundan bîhader olan Paşa, iki kardeşi Nigâr'ın yanına gönderir. Mahmut, Nigâr hanım'ın köşkünde birkaç saat kalıp O'nu ve câriyelerini eğlendirir. Mat olan Paşa'nın Aşıkları, Mahmut'un üzerinde Nigâr Hanım'ın hediye ettiği mendil görüp Esat Paşa'ya ihbar ederler. Kızın babası, Mahmut'u ve Nigâr'ı sandığı koyup denize attırır. Kamber, sandığı aramaya başlar. Dağalar sandığı bağa kadar sürükler. Kamber, ikisini de kurtarır. İki sevgili evlenir.

1- Pertev Naili Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ankara 1946.

2- Aşık Şeref Taşlıova, Kars'ta Aşıklık Geleneği ve Halk Hikâyeleri, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler II, Ankara 1985, s.143 Feyyaz Sağlam, Kars Aşıklar Kahvehanesi İgi Bekiyor, Türk Folkloru, s.86, 9.1986, s.25-27.6- Pertev Naili Boratav, a.g.e., s.41

3- M.Hüseyin Tahmasb, Tahmasb Fezeliyan, İsrail Abbasov, Nureddin Seyidov, Azerbaycan Mehebbet Destanları, Bakü 1979, s.309-322

4- M.Nuri Mingan, Osmâniye Cevdetiye Kasabası'ndan Folklor Örnekleri, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Erzurum 1978.

5- Faruk Rıza Guloğlu, Yaralı Mahmut ile Nigâr, İstanbul Emniyet Kitabevi, İstanbul 1943, s.78

6- Pertev Naili Boratav, a.g.e., s.41